Västerås Släktforskarklubb

AROSIANA

Pris 20 kr Årgång 19 **Nr 3-2012**

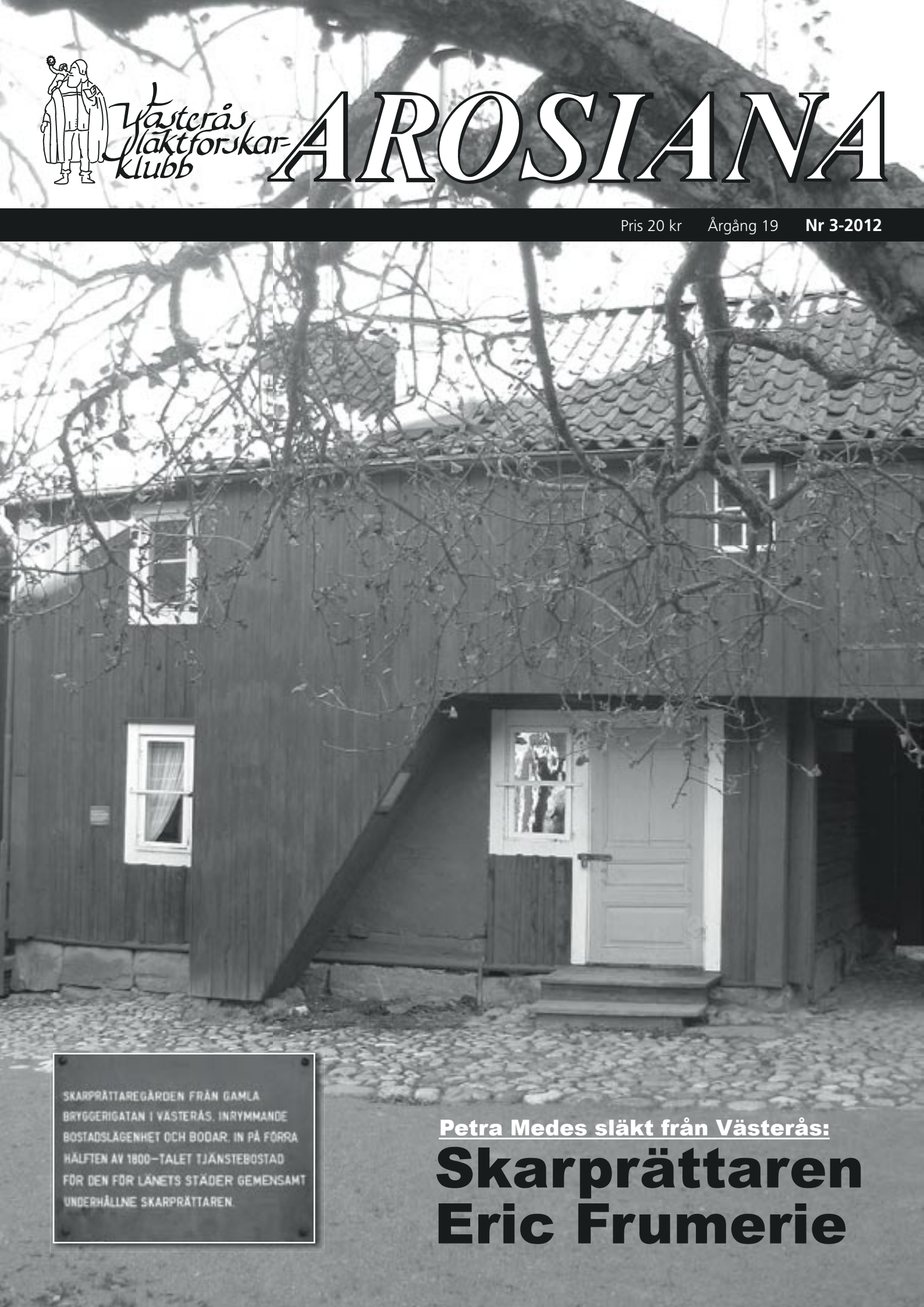

SKARPRÄTTAREGÅRDEN FRÅN GAMLA BRYGGERIGATAN I VÄSTERÅS. INRYMMANDE BOSTADSLÄGENHET OCH BODAR. IN PÅ FÖRRA HÄLFTEN AV 1800–TALET TJÄNSTEBOSTAD FÖR DEN FÖR LÄNETS STÄDER GEMENSAMT UNDERHÅLLNE SKARPRÄTTAREN.

Petra Medes släkt från Västerås:

Skarprättaren Eric Frumerie

Västerås Släktforskarklubb AROSIANA

Nr 3-2012
Upplaga 530 ex.

Styrelse

Ordförande: Sven Olby
Ragnaröksgatan 12
723 55 Västerås
Tfn 021-204 94
sven.olby@telia.com

Vice ordf: Ingemar Widestig
Vetterslundsgatan 8
724 62 Västerås
Tfn 021-4200 070
ingemar.widestig@gmail.com

Sekreterare: Karin Jyrell
Stolphusgatan 4
723 53 Västerås
Tfn 021-84 15 88
karin.jyrell@tele2.se

Kassör: Gunnar Andersson
Soldatgatan 8
723 45 Västerås
Tfn 021-12 35 48
gg.andersson@telia.com

Ledamot: Kerstin Andersson
Uroxvägen 8
722 31 Västerås
Tfn 021-246 58
e-k-k-a@telia.com

Ledamot:
Gunilla Laudon Andersson
Stenstuvägen 10
723 55 Västerås
Tfn 021-204 11
gunilla.laudon@tele2.se

Ledamot: Börje Öhrling
Breds-Hällby 2
745 95 Enköping
Tfn 070-6804 406
larbor2@gmail.com

Suppleant: Henry Johansson
Domkyrkoesplanaden 6A
722 13 Västerås
Tfn 021-33 19 14
325johansson@telia.com

Suppleant: Vakant

Redaktör

Sven Olby
Tfn 021-204 94
sven.olby@telia.com

Redaktionskommitté

Karin Jyrell
Tfn 021-84 15 88
karin.jyrell@tele2.se

Ingemar Widestig
Tfn 021-4200 070
ingemar.widestig@gmail.com

Grafisk form

Simeon Andersson
simeon.a@telia.com

Revisorer

Maria Bäversten
Kakelgatan 6
722 09 Västerås
maria.baversten@
bredband2.com

Lennart Jonsson
Lerkärlsgatan 13
723 51 Västerås
Tfn 021-41 65 24
lennart33@tele2.se

Valberedning

Peder Danielsson
Böttigersgatan 3
722 23 Västerås
Tfn 021-14 05 47

Larsowe Roman
Kungsfågelgatan 14
724 69 Västerås
Tfn 076-5619 764

Innehåll

Ordföranden har ordet 3
Skarprättaren Eric Frumerie 4
Spa i Munktorp 8
Lita inte på avskrivna register 9
Backstugusittare..... 10
Ringarstenar 11
Nattvardssilver "(Poltavasilvret)" 11
Bildsidorna 12
Läsövning 16
Ol Persgården 18
Lysningsräkningar 20
Blandat 21
Velocipedtillstånd 22
Jubileumet 23
Program 24

OMSLAGSBILD: Karin Jyrell

Västerås Släktforskarklubb

Klubben bildades 1963 och har till ändamål att förena dem som är intresserade av släktforskning och liknande forskning. Vi har 510 medlemmar och är anslutna till Sveriges Släktforskarförbund.

Plusgiro 96054-2
Bankgiro 5481-4843

Org.nr. 878001-8324
ISSN 1402-300

Medlemsavgift 130 kr
Familjeavgift 160 kr
Junioravgift (under 25 år) 20 kr

Vill du skriva i Arosiana?

Har du tips om artiklar? Kontakta redaktören!
Manusstopp för nästa nummer är 1 febr. 2013.

Författarna ansvarar för riktigheten i sina artiklar.
Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insända bidrag.
Om du vill citera en artikel ska källan anges.

Internet

Arosiana: www.arosiana.se
Nättidningen Rötter: www.genealogi.se/
Bergslagsrötter: www.genealogi.se/bergslagen

Ordföranden har ordet

Vi har sorg. Vår mångåriga ordförande och styrelsemedlem Ulla Sköld har efter flera års sjukdom lämnat oss. Det känns tomt. Det är så svårt att fatta att hon inte längre finns bland oss. Vi saknar henne mycket och tänker på Daniel och alla anhöriga.

I augusti hölls de årliga släktforskardagarna i Gävle. Som vanligt bjöds det på utställningar, föreläsningar och mycken gemenskap.
Släktforskarförbundets riksstämma leddes av Lennart Sjögren och avverkades på rekordtid. Barbro Stålheim omvaldes till förbundsordförande för en tid av två år. Två nya ledamöter valdes in i styrelsen: Eri Larsson, Helsingborg och Bo Persson, Linköping.
Vår motion om att förbundets CD/DVD-utgivning skall anpassas så att de även kan användas på Macintosh-datorer fick ett negativt svar. Det skulle bli för dyrt, men styrelsen lovade att frågan skulle hållas aktuell.
Nästa augusti kan vi alla åka till Köping och delta i släktforskardagarna som då hålls där.

För dem som forskar om präster i länet har Muncktells herdaminne varit en bra källa. Hela boken finns skannad och tillgänglig på bibliotekets hemsida. Nu har man OCR-tolkat hela boken så att den blivit sökbar. Det gäller dock att tänka på att texten innehåller mycket gammalstavning, så man får prova sig fram. Sidan har en lång adress, men det går även att söka sig fram via Libris:
www.zenker.se/Historia/Herdaminne/muncktell.shtml

Det händer en del bland aktörerna som vill få oss släktforskare som kunder. Förra året köpte Ancestry upp Genline och erbjöd oss svenskar ett speciellt sverige-abonnemang. Släktband lades ner men Bygdeband blev kvar. Nu har Sveriges Hembygdsförbund fått överta Bygdeband, som troligtvis kommer att administreras av Släktforskarnas hus I Leksand. Man hoppas kunna tillhandahålla tjänsten gratis. Nu har även Ancestry sålts för miljardbelopp till ett engelskt företag. Vi vet ännu inte vad det innebär för abonnenterna. Kanske klarnar det den 28 februari då de kommer hit och demonstrerar sin tjänst.

Förbundets gravstensinventering har nu flyttat in på nättidningen Rötter, där du kan söka efter begravda släktingar och även få se hur gravstenen ser ut. Om du registrerar dig kan du även lägga in bilder och information om ”dina egna” gravar. Det är en angelägen uppgift eftersom kyrkogårdsförvaltningarna tar bort stenar som ingen vill betala underhållet för.

God Jul och Gott Nytt Forskarår! Sven Olby

Minnesruna

Ulla Sköld har gått bort. Hon var styrelsemedlem i Västerås Släktforskarklubb. Det var med djup sorg som vi mottog beskedet om hennes bortgång. Ulla kom med sitt stora engagemang att betyda väldigt mycket för klubben. Hon var dess ordförande under åren 1981-92. Ulla var också med om att starta Sveriges Släkforskarförbund 1986. Med sina gediga kunskaper inom många områden och ett brinnande intresse för släktforskning blev hon en rik inspirationskälla för vår klubb. Hon var skicklig i att tyda gamla handskrifter, t.ex. i kyrkböcker. Sveriges soldatregister har också fått mycket hjälp med att registrera soldater i Västmanlands regemente. Arbetet med soldatforskningen låg henne varmt om hjärtat. Under många år reste Ulla till Salt Lake City i USA, där hon hjälpte svensk-amerikaner att finna sina rötter. Som redaktionsmedlem i klubbtidningen Arosiana var Ulla skicklig, kunnig och noggrann. Västerås Släktforskarklubb har mist en kär vän och en duktig släktforskarkollega. Våra tankar går till maken Daniel samt Ullas och Daniels söner med familjer.

Västerås Släktforskarklubb gm Sven Olby

Nya medlemmar
hälsas välkomna

Marie Zeidlitz
Lövsångarevägen 19, Växjö

Carina Kemdal
Fyrtornsgatan 10A, Västerås

Lena Wänsberg-Sjöberg
Lovisebergsvägen 2B, Västerås

Elisabeth & George Molin
Brudkavlevägen 10, Västerås

Lars Berglöf
Stångjärnsgatan 149, Västerås

Karri Kanerva
Stora Gatan 4A, Västerås

Johan Liljeqvist
Ringduvegatan 27, Västerås

Yvonne Bengtsson
Östermalmsgatan 55, Stockholm

Kerstin & Göran Ljungberg
Liegatan 95, Västerås

Kjell Söderberg
Badelunda Tuna 1, Västerås

Ingegerd Gabrielsson
Rekylgatan 6, Västerås

Kjell Sundqvist
Granvägen 7, Sala

Ulla Sköld. Foto: Daniel Sköld

Tack till Er alla som stött Ulla och mej under hennes sjukdom och att Ni ställde upp med oss på hennes begravning som för mej blev ett "ljust minne" och alla vackra ord som sades om Ulla på minnesstunden. Tack för alla bidrag som gavs till Cancerfonden och Svenska kyrkans internationnella arbete.

Daniel Sköld

Skarprättaren Eric Frumerie (1777–1842)

Tv-programmet "Vem tror du att du är" är ett populärt och intressant program. När det var Petra Medes tur att forska i sina rötter så besökte hon Skarprättaregården från Gamla Bryggerigatan i Västerås, sedan 1938 på Vallby friluftsmuseum, och galgbacken på Krutkällarbacken. En av hennes troliga anor var skarprättaren Eric Frumerie. Han var skarprättare för Värmlands-, Örebro- och Västmanlands län. Han var utsedd 1811 och verksam till sin död 1842.

Text: Ingemar Widestig

Petra Mede, pressbild.

Låt oss försöka följa Eric Frumerie genom kyrkböckerna och samtidigt vara källkritiska eftersom det fanns en del felaktigheter och tvetydigheter i det presenterade materialet. Av programmet fick man t.ex. intrycket att han bodde i Västerås då han var skarprättare. I verkligheten bodde han tjugo av de trettio åren han var skarprättare i Örebro och de sista tio åren i Västerås. Han var gift tre gånger och hade minst tolv barn i de tre äktenskapen. Med andra hustrun hade han tre barn som föddes före äktenskapet och ytterligare tre som föddes i äktenskapet.

Eric föddes 1777 den 16 maj i Svennevad i Örebro län[1]. *Se bild 1*. (I programmet angavs 1779 som Erics födelseår). Föräldrarna var Josua Frumerie och hustru Catharina Ersdotter vid Gruvan. I husförhörslängden finns de vid Gruvan[2]. Här finns också sonen Per född 1774. 1778 har de flyttat till Vintrosa och Hässlekulla ägor[3]. Här anges Erics födelsedatum och plats korrekt. Sonen Johan född 1780 har tillkommit.

Eric finns med i Vintrosas husförhörslängder till längden 1791-1795[4] på Hässlekulla ägor. Han flyttar sedan runt som dräng på olika gårdar i Vintrosa fram till 1803 bl.a. Götavi, Sanna och Prästgården. Han hinner också med en sväng till Örebro. Han kallas hela tiden Eric Josuasson och anges född 77 i Svennevad.

Vi vet att Eric hade en son Johan Eric Frumerie som också var skarprättare i Västerås och honom hittar vi i Västerås Domkyrkoförsamling[5]. Här anges att Johan Eric Frumerie var född 1823 den 27 november i Örebro. Vi går därför till Örebro Nikolai församlings födelseböcker och hittar honom där[6]. Föräldrarna är Mästerman Eric Frumerie och hustru Anna Jonsdotter. Med hjälp

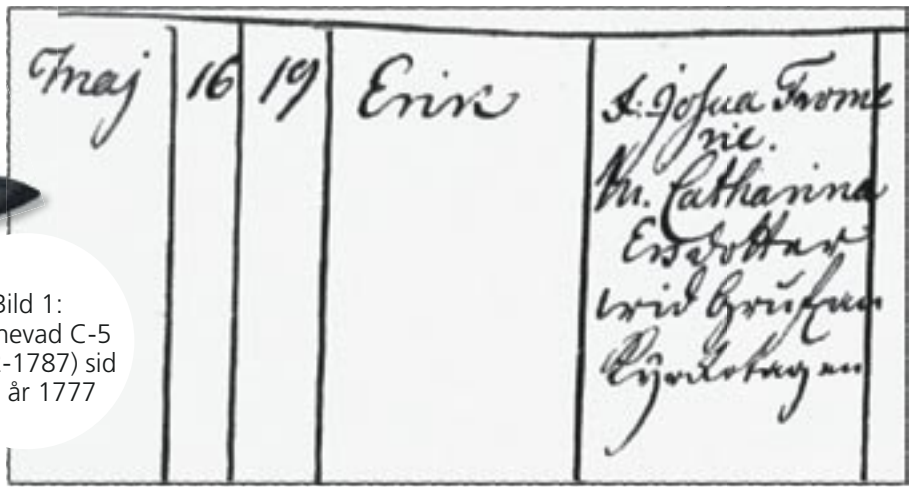

Bild 1:
Svennevad C-5
(1752-1787) sid
243 år 1777

av noteringen 88 hittar vi dem i husförhörslängden[7]. 88 refererar till ett gårdsnummer. Här finns ytterligare sju barn. Christina Catharina född 1803 i Vintrosa, Cornelius född 1807 i Vintrosa, Per född 1814, Hedvig Lovisa född 1816 och Carolina Sofia född 1818 alla tre i Örebro. Dessutom finns tvillingarna Jonas Eric och Lars August födda 1821 den 12 oktober[8]. Lars August dog 1822 den 17 mars och Jonas Eric 1823 den 26 januari.

Vi går till födelseböckerna för Örebro Nikolai och hittar Per[9]. Han är döpt till Petter och anges som oäkta son till pigan Anna Jonsdotter. Det finns ett tillägg gjort som lyder: ”Mästerman Frumerie som ägtar modren erkände Barnet som sitt den 7 Maji 1819.” Det finns liknande noteringar också för de andra två barnen födda 1816 och 1818. Det var vid uttagandet av lysningen som erkännandet gjordes[10]. Detta leder oss till vigselboken för 1819[11].

Där står: ”1819 N° 11 Maji 9 Mästermannen Eric Frumerie och lagligen frånskilda Hustrun Anna Jonsdotter båda å gården N° 16 N. Frumeries afvittringsbevis, Anna Jonsdotters skiljobref samt betyg, att all hennes förre mans Eric Anderssons i Rånnesta, Kils socken, egendom blifvit executivt försåld samt till Borgenärernas förnöjande befunnits otillräcklig, bilades handlingarna. Frumerie erkände Anna Jonsdotters 3ne Barn, Sonen Pehr född i Örebro 1814 16/2, dottern Hedvig Lovisa född 1816 11/7 och Caroliona Sophia född 1818 31/1 vara under äktenskapslöfte aflade och således nu mera såsom ägta att anse. Vigde 1819 28/6.”

De två första barnen, Christina Catharina född 1803 i Vintrosa och Cornelius född 1807 i Vintrosa, har alltså en annan mor.

Innan vi följer Eric Frumerie framåt i tiden söker vi efter Cornelius i Vintrosas födelseböcker. Efter lite letande så hittar vi Cornelius född 1806-12-04[12] i stället för 1807 som anges i husförhörslängden. Fadern är torparen Eric Frumerie och dennes hustru Stina Cajsa Göthberg på Prästgårds ägor. Det är denne Cornelius som nämns i programmet och han var alltså född i Erics första äktenskap. Han fick ju inte bli skarprättare därför att han var straffad för stöld. Detta framgår också av kyrkböckerna.

Erics hustru Stina Cajsa Göthberg var född på Klockaregården i Tysslinge 1779-12-06[13]. Föräldrarna var klockaren Corneli Göthberg och hans hustru Stina Matsdotter.

Vi hittar familjen Frumerie i Vintrosas båda husförhörslängder för 1801-1805 och 1806-1810[14,15]. I den senare anges att de flyttat till Tysslinge 1809. Hustrun Stina Cajsa kallas Corneliusdotter. Eric anges korrekt född 1877 i Svennevad. Eric Frumeries och Stina Cajsas dotter Stina Cajsa anges född i Tysslinge 1803-05-09. Vi hittar Stina Cajsa i Tysslinge födelsebok för 1803[16]. Föräldrarna var drängen Eric Josuasson och hustru Stina Cajsa Corneliusdotter. Att Eric kallas Josuasson är viktigt eftersom det ger en koppling till fadern Josua Frumerie.

Jag hittar dem inte i vigselboken för vare sig Vintrosa eller Tysslinge eller angränsande församlingar. I Tysslinge husförhörslängd för 1801-1806[17] står att Stina Cajsa Göthberg född 1779 ”1803 gift till Vintrosa”.

Vi går till Tysslinge husförhörslängd för 1806-1810[18] och här ser vi att de fått ett barn till, Anna Stina född 1810 och som dog samma år. Eric anges nu född 1879 i Vintrosa, här har alltså felet om födelseår och församling kommit in. Vi går till nästa husförhörslängd[19]. Här är noterat att de flyttade till Örebro 1812. Det var alltså då Eric blev mästerman eller skarprättare för Värmlands-, Örebro- och Västmanlands län. Torparen blev skarprättare.

Vi hittar nu familjen i Örebro Nikolai husförhörslängd för 1812-1815[20]. Här står att de kom 1812 från Vintrosa inte från Tysslinge som de i verkligheten kom ifrån. I denna längd är också noterat att hustrun Stina Cajsa Corneliusdotter Göthberg dog 1812-12-30. I dödboken[21] kan vi läsa ”Stina Cajsa Göthberg, hustru till Mästerman Frumerij, död av hetsig feber 33 år gammal, gift.”

Blivande hustrun Anna Jonsdotter och hennes son Per finns också med på samma sida i husförhörslängden. Eric gifte sig alltså med Anna Jonsdotter 1819-06-28. Anna Jonsdotter

Vänster:
Interiör av skarprättarbostaden på Vallby i Västerås.
Foto: Karin Jyrell.

Omstående sida:
Bild 2: Eric Frumeries familj.

var född 1785 den 14 januari i Axbergs församling[22].

Vi följer familjen framåt i tiden till Örebro Nikolai husförhörslängd för 1831-1836[23]. Här är noterat att familjen flyttar till Västerås 1831 den 11 oktober. De första ca 20 åren som skarprättare bodde Eric alltså i Örebro – inte som man kanske fick intryck av i ”Vem tror du att du är” i Västerås. För Eric är noterat ”klanderfri” och för hustrun Anna ”pliktat för stöld och sabbatsbråk”.

I Västerås hittar vi familjen i Västerås Domkyrkoförsamlings förhörsbok för 1833-1843[24]. Här är noterat att hustrun Anna Jonsdotter dog 1835 den 4 maj. I dödboken[25] anges att hon dött i ”bröstfeber 50 år gammal och att hon var hustru till Skarprättaren Eric Frumerie”.

Eric flyttar till nr 99[26]. Han gifter sig 1836-05-18[27] med Johanna Ersdotter, född 1808 den 13 juli i Sevalla, och de får en son Carl Johan Engelbrekt 1836-06-07[28] som dör redan samma år 1836-12-27. En son föds 1839 den 21 augusti och döps till Carl Johan[29]. Han dog året därpå 1840 i februari. De får också en dotter Engla Mathilda 1841 den 16 september[30].

Eric Frumerie dog 1842 den 8 april. I dödboken[31] står att han dog av nervfeber 62 år gammal och att han efterlämnade hustru och flera barn. När Erik dog 1842 hade han alltså varit skarprättare i ca 30 år – inte som anges i programmet 42 år, där en tidningsnotis citerades. Om han avrättade, som anges, ca 60 personer var det två per år.

Vi går tillbaka till sonen Johan Eric Frumerie, född 1823. Han gifte sig i Västerås 1846 den 29 februari[32] med Christina Albertina Åkerblom född 1826 den 23 april i Västerås. Johan Eric kallas i vigselboken ”skräddargesäll”. De fick flera barn. Ett av deras första barn var Josefina Albertina född 1848 den 28 mars i Västerås[33]. Fadern anges i födelseboken som ”skräddargesäll”. Även när nästa barn Johan Alfred föds 1850 den 21 maj står Johan Eric som ”skräddargesäll”. Men när nästa barn, Carl Alfred, föds 1852 den 26 maj så kallas Johan Eric ”skarprättare”[34].

Josefina Albertina Frumerie gifter sig 1867 den 21 juli med musikkorpralen Carl August Tropp född 1842[35]. Det står också att skarprättare Frumerie är närvarande vid uttagande av lysning. Det är via dessa som Petra Medes släktträd fortsätter. Se också husförhörslängden[36].

Fortfarande när Johan Eric Frumerie dog 1875 står han som skarprättare. Han dog i magkräfta den 13 december 1875[37, 38].

FOTNOTER

1. Svennevad C:5 (1752-1787) sid 243
2. Svennevad AI:2 (1773-1777) sid 44
3. Vintrosa AI:4 (1773-1780) sid 28
4. Vintrosa AI:7 (1791-1795) sid 34
5. Västerås Domkyrkoförs. AIa:14a (1853-1861) sid 171
6. Örebro Nikolai C:5 (1817-1834) Johan Eric 1823-11-27
7. Örebro Nikolai AI:17b (1821-1825) sid 178
8. Örebro Nikolai C:5 (1817-1834) 1821-10-12
9. Örebro Nikolai C:4 (1784-1816) 1814-02-16
10. Örebro Nikolai C:5 (1817-1834) 1818-10-31
11. Örebro Nikolai EI:1 (1693-1820) 1819 N° 11
12. Vintrosa C:3 (1760-1812) 1806-12-04
13. Tysslinge C:3 (1760-1797) 1779-12-06
14. Vintrosa AI:9 (1801-1805) sid 176
15. Vintrosa AI:10 (1806-1810) sid 178
16. Tysslinge C:4 (1797-1832) 1803-05-09
17. Tysslinge AI:11 (1801-1805) sid 149
18. Tysslinge AI:12 (1806-1810) sid 101
19. Tysslinge AI:13b (1811-1815) sid 74
20. Örebro Nikolai AI:15b (1812-1815) sid 29
21. Örebro Nikolai F:1 (1693-1820) 1812-12-30
22. Axberg C:5 (1764-1831) sid 155
23. Örebro Nikolai AI:19c (1831-1836) sid 184
24. Västerås Domkyrkoförs. AIa:12b (1833-1843) sid 339
25. Västerås Domkyrkoförs. F:5 (1824-1846) 1835 nr 26
26. Västerås Domkyrkoförs. AIa:12a (1833-1843) sid 247
27. Västerås Domkyrkoförs. EI:2 (1775-1846) 1836 nr 2
28. Västerås Domkyrkoförs. C:11 (1832-1843) 1836 nr 50
29. Västerås Domkyrkoförs. C:11 (1832-1843) 1839 nr 78
30. Västerås Domkyrkoförs. C:11 (1832-1843) 1841 nr 45
31. Västerås Domkyrkoförs. F:5 (1824-1846) 1842 nr 13
32. Västerås Domkyrkoförs. EI:2 (1775-1846) 1846 nr 2
33. Västerås Domkyrkoförs. C:13 (1844-1860) 1848 nr 25
34. Västerås Domkyrkoförs. C:13 (1844-1860) 1852 nr 52
35. Västerås Domkyrkoförs. EI:5 (1861-1886) 1867 nr 14
36. Västerås Domkyrkoförs. AIa:15 (1861-1870) sid 174
37. Västerås Domkyrkoförs. F:8 (1861-1875) 1875 nr 140
38. Västerås Domkyrkoförs. AIa:17a (1871-1879) sid 136

Frumerie, Josua	Gift	Ersdotter, Catharina
Frumerie, Eric Född 1777-05-16 i Svenneved (T). Död 1842-04-08 i Västerås domkyrkoförs (U). Skarprättare.		
Gift 1803.	Corneliusdotter Göthberg, Stina Cajsa Född 1779-12-06. Död 1812-12-30.	
Frumerie, Christana Catharina Född 1803-05-09 i Tysslinge (T).		
Frumerie, Cornelius Född 1806-12-04 i Vintrosa (T).		
Frumerie, Anna Stina Född 1810 i Tysslinge (T). Död 1810 i Tysslinge (T).		
Före äktenskapet.		
Frumerie, Per Född 1814-02-16 i Örebro Nikolai (T).		
Frumerie, Hedvig Lovisa Född 1816-07-11 i Örebro Nikolai (T).		
Frumerie, Carolina Sofia Född 1818-01-31 i Örebro Nikolai (T).		
Gift 1819-06-28 i Örebro Nikolai (T).	Jonsdotter, Anna Född 1785-01-14. Död 1835-05-04.	
Frumerie, Jonas Eric Född 1821-10-12 i Örebro Nikolai (T). Död 1823-01-26 i Örebro Nikolai (T).		
Frumerie, Lars August Född 1821-10-12 i Örebro Nikolai (T). Död 1822-03-17 i Örebro Nikolai (T).		
Frumerie, Johan Eric Född 1823-11-23 i Örebro Nikolai (T). Död 1875-12-13 i Västerås domkyrkoförs (U).		
Gift 1836-05-18 i Västerås domkyrkoförs (U).	Ersdotter, Johanna Född 1808-07-13 i Sevalla (U).	
Frumerie, Carl Johan Engelbrekt Född 1836-06-07 i Västerås domkyrkoförs (U). Död 1836-12-27 i Västerås domkyrkoförs (U).		
Frumerie, Carl Johan Född 1839-08-21 i Västerås domkyrkoförs (U). Död 1840-02-12 i Västerås domkyrkoförs (U).		
Frumerie, Engla Mathilda Född 1841-09-14 i Västerås domkyrkoförs (U).		

Bödelstaxa år 1736

För halshuggning.	5 Daler
Särskilt för handens avhuggande.	2 Daler
Rådbråkande* och halshuggande o parterande och steglande på tvenne eller flera pålar.	15 Daler
Halshuggande eller steglande på en eller flera pålar.	10 Daler
Halshuggande och missdåres brännande å båle.	10 Daler
Upphängande i galge.	8 Daler
Kåk och hudstrykande.	3 Daler
Fördrivande utur stad eller härad.	2 Daler
Knipande med tång, var gång.	2 Daler
Brännande i pannan eller rygg med stadens eller häradets vapen för att visa att han var en missdådare.	2 Daler
Tungans avskärande.	2 Daler
Öronens avskärande.	2 Daler

Dessutom ålåg det bödeln eller bödelsknekten att prygla dårarna i dårhuset, men taxa härför är ej nämnd. För spöslitningen vid pålen anlitades i regel icke bödeln utan en bödelsknekt från orten utförde detta, eller den länsmannen eller lagmannen utsåg härtill.

*Rådbråka = misshandla, krossa, tortera.
Benen i kroppen slås sönder och av innan den dödsdömde halshuggs, därefter läggs kroppen på en stegel och huvudet hängs på en stör.

Ullvi Hälsobrunn i Munktorp

För c:a 140 år sedan, år 1859, startades och drevs en brunnsanläggning av några bönder i södra Munktorp. Min morfars farfar Per Andersson, Holmsta, var en av dem. Morfars far Erik Persson blev senare kassör i aktiebolaget och när verksamheten upphörde med en auktion 1873 finns redovisning över försäljningen kvar hos mig.

Spa i Munktorp

eller Företagsamma bönder under 1800-talet

Text: Christina Hofberg

Utifrån denna auktion har jag en bild av Ullvi Hälsobrunn som den hette. Jag har också en muntlig uppgift angående timret som huvudbyggnaden byggdes av, det är att det kördes över Mälarens is från Torpa. Denna uppgift har jag fått av min morbror Allan Eriksson som i sin tur har det från sin farfar som var Erik Persson.

Starten av verksamheten betydde att folket i bygden fick arbetstillfällen. Man ska komma ihåg att vid denna tid var det många som emigrerade till Amerika p.g.a. dåliga levnadsförhållanden i Sverige. T.ex. emigrerade min mormors mors tre syskon till Amerika under perioden 1869-1872. Industrin hade ännu inte startat, den kom som arbetsmöjlighet en generation senare. Det krävdes skjutsar till och från järnvägsstationen i Munktorp, vilket skedde med omnibuss (hästdragen täckt vagn). Det var inkvartering, städning och uppassning, mat och dryck under vistelsen. Det var folk som arbetade med att pumpa upp vattnet, vilket framgår av pumplistorna. Gästerna kunde få varma bad eller kalla bad, listor med angivande av pris finns. En tid fanns även gyttjebad.

Våren 1872 annonserar brunnen om vad man har att erbjuda under tiden 17 juni tills ”uti Augusti”. Det står att den är belägen 2 ½ mil (!) från Västerås. Det är som i reklam nu för tiden, lite förskönande. Dessutom drack man förstås vattnet, promenerade på promenadgångar av trä och umgicks. Vänskapsband knöts. Det finns ett antal brev från gäster som blev vänner med husbondfolket som inhyste dem, eller som umgicks vid brunnen. Att man hade roligt i Munktorp vid denna tid, 1860-talet främst, förstår man bl.a. av ett brev som min morfars mor Elisabet, född i Ullvi 1844 fått från en bekantskap (släkting?) som varit och badat brunn. Hon skriver: *”Kära Lisett! Det skulle bli så roligt, jag hade byggt sådana luftslott”*.

Det fanns en tvåvåningsbyggnad, 62 x 37 fot. 400 timmer hade åtgått. Promenadbyggning uppförd av stolpar och bräder, 120 fot lång och byggd i en åttkant av 40 fot tvärsemellan ömse flöjlar, stakethängnad 768 fot lång. 1 fot är ca 0,3 meter. Den stora byggnaden (badhuset) såldes till Hallstahammars Aktiebolag (Bruket) för 4100 Riksdaler. Den var väl inredd står det i beskrivningen för auktionen, men förmodligen kom inte inredningen till någon nytta när den hamnade vid Bruket. Åttkanten som tillhörde promenadanläggningen kanske kom till någon användning när den kom till löjtnant Thamm på Stäholm och den norra flygeln till C. Carlsson, Köping (förmodligen Grönö eller Ullvi). Möbler utsåldes och det var huvudsakligen folk från Munktorp som handlade. Sittsoffan av Holm inköptes av morfars far för 20 Rds. Det är nog den vi har i salen än i dag. Han köpte även två stolar som säkert också står där. Dessutom syrénhäck för 0:60 Rds – bondsyrénhäckar har vi! Och en persisk syrèn, det kanske var den? An. Andersson, Ransta köpte 10 st stolar och ett runt bord. Undrar om de finns kvar tillsammans? Fru Gripenstedt i Afhulta köpte ett badkar för 22:50 Rds. Finns grinden för 5:30 Rds fortfarande i Norrbärga? Jan Ersson där köpte den. Ett stall fanns till salu och det köptes av Sörbom. Ett antal trappor och brädvägar utauktionerades, pottor, speglar, kannor, dukar samt 26 alnar väv för 6:50 Rds. Ringklockan och tornuret skulle säljas men finns inte med i förteckningen över försålda ting. Vart tog de vägen? Kanske ska de sökas i Hallstahammar (ifall de satt på huvudbyggnaden).

Hur som helst får man sig en bild genom att läsa auktionsprotokollet.

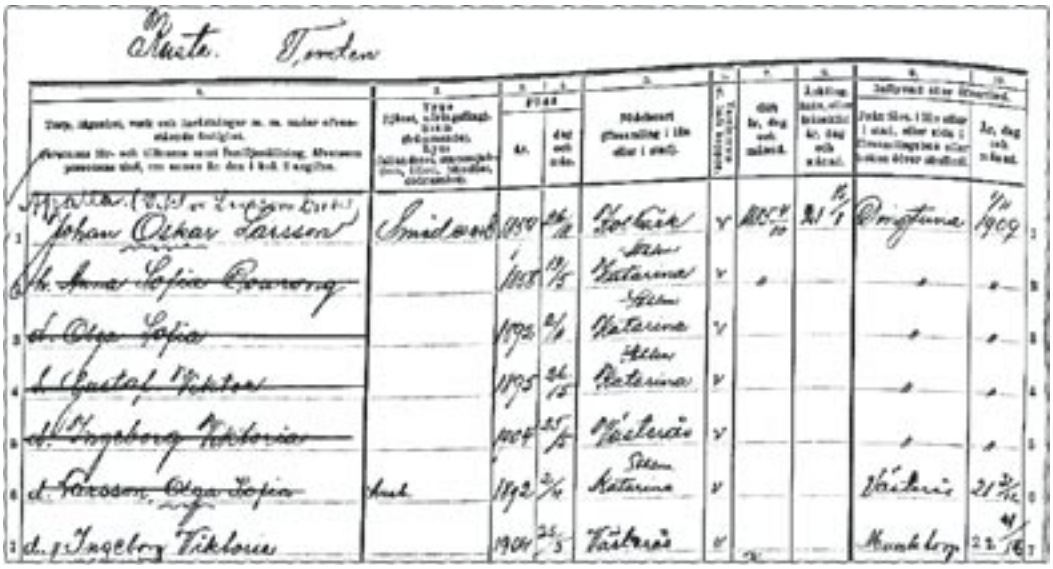

Irsta Alla/4 sid 820 - AD

Lita inte på avskrivna register

Text: Sven Olby

I förra numret hade vi en artikel om Viktor Larsson som var född i Kolbäck 18690618.Två sidor tidigare hade vi en bild på smeden Johan Oskar Larsson. En läsare ringde och meddelade att dessa två var bröder. Vilken tillfällighet! Via Viktors födelsedatum och husförhörslängden får man fram att Oskar var född 18591126 i Kolbäck. Då man söker efter Oskars dödsdag på ”Dödskivan” får man ingen träff med detta födelsedatum. Genom att bara söka på 1859 och födelseförsamling Kolbäck visar det sig att födelsedagen felaktigt anges vara 12:e juli. Han bodde i Irsta och uppgavs vara änkling och död 19371126, det vill säga på sin 78:de födelsedag. I folkräkningen 1900 uppges frun heta Anna Sofia Berg och var född 1858 i Katarina (A). Irsta församlingsbok AIIa:4 (1907-1927) sidan 820, Apalla, anger namnet till Bourong och datumet 13/5. Paret gifte sig 18851004 och Oskar blev änkling 19210116. Här står också överst att Oskar är Viktor Larssons bror. Vid kontroll i födelseboken för Katarina församling CII:11 bekräftas namnet Bourong. Då var det dags att titta på ”Dödskivan” igen. Här kom nästa överraskning, förnamnen var här Anna Lovisa och flicknamnet Brunberg. I dödboken Irsta F:5 (sid 66 nr 1) står det Anna Lovisa Bourong. Hur det har blivit Lovisa är en gåta. Så gällde det att bekräfta bröllopsdatumet. Eftersom de äldsta barnen var födda i Katarina började jag kontrollen där i vigselboken EI:11. Här fanns Oskar och Anna Sofia. Vid kontroll av barnens födelsedatum visade det sig att yngsta dottern Ingeborg Viktoria fått en felaktig dag angiven. I församlingsboken står det 25/5 men i födelseboken för Västerås domkyrkoförsamling står det 5/5 (C:18a sid 22 nr 171). Vad lär vi oss av detta? Fyra grova fel för denna familj i de register som släktforskare ofta använder manar till försiktighet och extra kontroll av alla uppgifter som vi hittar eller får. När det gäller födelseuppgifter brukar man lita mest på den tidigaste noteringen, d.v.s. den i födelseböckerna.

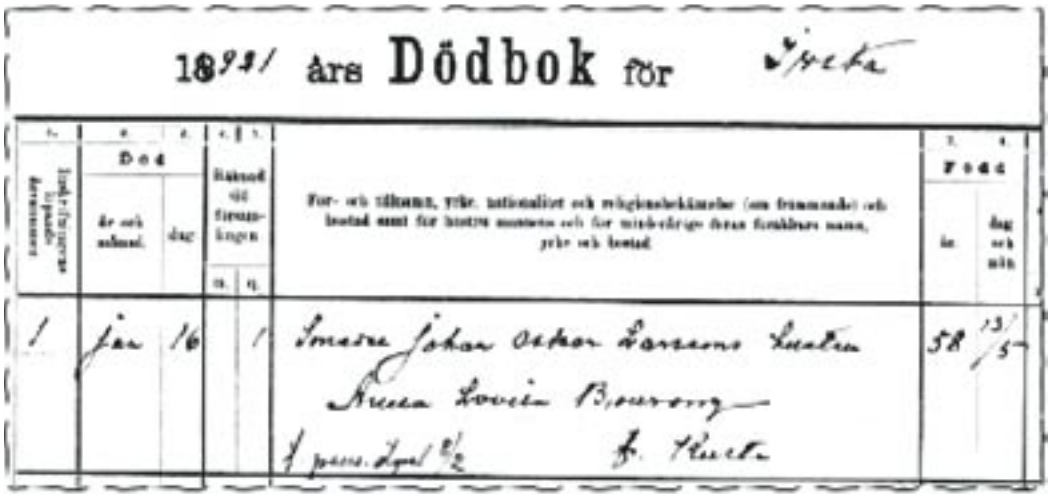

Irsta F/5 sid 66 nr 1 - SVAR

Ante och Lillulla i Nätra församling, söder om Örnsköldsvik år 1900.

Fattighjon från Grythyttan 1913. Foto Nordiska museet.

Backstugusittare, undantag, inhysehjon och fattighjon

Sammanställt av: Börje Öhrling

Backstugusittare
Backstugusittare är ett ålderdomligt uttryck för lantbor som bodde på någon annans mark eller på allmänningen i en backstuga, men till skillnad från torparna arrenderade backstugusittarna normalt ingen jord till sin stuga. Backstugan bestod ofta av ett enda rum och var ofta nergrävd mot en sluttning. Den hade tre väggar av bräder medan den fjärde väggen utgjordes av sluttningens jord. På 16- och 1700-talen bodde de allra fattigaste, och ibland de utstötta och föraktade, i backstugorna. Motsvarande proletariat på västkusten kallades strandsittare.

Undantag
Med undantag menas rätt för säljaren att för sin återstående livstid behålla brukanderätt till en mindre bostad eller mindre jordområde som undantas från köparens rätt att förfoga över fastigheten.

Inhysehjon
Inhysehjon var arbetsoföra människor och obemedlade (fattiga), oftast äldre eller personer med funktionsnedsättning, som socknens fattigvård placerat ”inhyst” hos en familj mot ersättning.

Fattighjon
Fattighjon även kallat rotehjon var de sämst lottade. De fick inte ens vara kvar som fattighjon i någon familj utan blev hänvisade till rotegång inom hela socknen. Under kortare perioder fick de vistas på varje ställe, där de fick nödvändig kost, logi och vård. Fattighjon fick inte ens ro när de låg på dödsbädden. Det ansågs betyda otur att ha ett döende fattighjon i hemmet Därför blev de runtskickade mellan olika hem när de låg för döden.

Källa: Wikipedia

”Poltavasilvret”
Västmanlands Regementes nattvardssilver

Sammanställt av och foto: Karin Jyrell

Karl XI skänkte 1697 Västmanlands Regemente en uppsättning nattvardskärl i silver, tillverkade i Stockholm av Johan Nützel.

I uppsättningen ingick förutom en vacker kalk också en vinkanna, en ask och en tallrik för oblater. Silvret medföljde i Karl XII:s krig mot Ryssland i mars 1700. Efter slaget vid Poltava 1709, som Sverige förlorade, valde Karl XII att fly till Bender. I fälttåget deltog också regementspastorn Georg Nothman. Han hade ansvar för det schatull som innehöll Regementes kalk och övriga föremål som krävdes för nattvardsfirande.

Innan soldaterna fördes bort i rysk fångenskap passade Nothman enligt sägnen på att gräva ner schatullet i marken vid en stor ek. Efter freden i Nystad 1721 frigavs de överlevande soldaterna. De flesta begav sig landvägen norr om Bottenviken till sina hemtrakter. Pastor Nothman och några mannar gick istället tillbaka till Poltava, letade rätt på platsen och ska en stjärnklar natt ha grävt upp silverskatten och burit den med sig hem till Sverige. Georg Nothman hade blivit lovad en tjänst i stiftet men blev lurad på denna. I sin ilska över detta behöll han skatten i sju år innan han återlämnade kalken och de övriga tillbehören. Inte förrän 1729, när regementet samlades till en första generalmönstring efter kriget, återlämnade han sina dyrgripar.

”Poltavasilvret” förvaras normalt på Armémuseet i Stockholm, men finns till i slutet av januari 2013 att beskåda i Västerås Domkyrka. Domkyrkan är ju den rätta platsen för silvrets placering så vi får hoppas att det blir kvar där.

Källa.
Artikel skriven av Bertil Ramnerö, präst i Viksängskyrkan 1962–1990.

Ringarstenarna
i Björksta och Tortuna socknar

Sammanställt av och foto: Karin Jyrell

En av vårt lands äldsta häradsvägar löper delvis inom Västerås kommun. Den knöt samman by med by som den alltjämt gör och fogade i sitt band in sockenkyrka efter sockenkyrka. Invid denna och några ”kyrkvägar” i grannsocknarna Björksta och Tortuna fanns för mer än hundra år sedan s.k. ringarstenar. De hade ingen uppgift vid de levandes resor men ansågs vara av största vikt vid den oåterkalleligen sista resan. Benämningen ringarstenar är hämtad från bygdens eget talesätt. Ordet finns inte i något uppslagsverk, så det är svårt att söka efter upplysning om deras tillkomst och användning. Helt allmänt kan sägas, att dödsfall gjorde ett djupare ingrepp i den mänskliga samlevnaden både under kristen tid och i det hedniska samhället än vad det gör i våra dagar. När kristendomen infördes i landet började man begrava i särskild invigd mark vid kyrkans murar. Man följde nu den döde ända fram till kyrkan och den öppna graven. Den sista delen av jordafärden ledsagades av klangen från den vigda malmen. Klockornas uppgift var att hålla de onda makterna på avstånd och förhindra ett oriktigt och okristeligt jordande. Ringarstenarna i Björksta och Tortuna sattes upp på de ställen vid vägen varifrån klockarna efter givet tecken till ringaren började ljuda. Vägsträckans, och därmed även ringningens längd, varierade beroende på den dödes sociala ställning eller de anhörigas förmåga att betala för denna s.k. framringning. Tre ringarställen fanns vid vägen till kyrkan och hade nyttjats under lång tid innan de för omkring hundra år sedan markerades med särskilda stenar. I Björksta fanns fjorton sådana och i Tortuna nio. Stenarna har en huggen inskription 1 R, 3 R eller 6 R respektive 1 1/3 R B eller 2 R B. *R* står för riksdaler och *RB* för riksdaler banco.

Källa:
Torsten Lundblad, Västmanlands fornminnesförenings årsskrift 1970-1971

Bildsidan

Studiebesök 7/9 på Ol Persgården

Överst: Maria Olby, Gunilla Laudon Andersson och Britta Fridlund framför Elias himmelsfärd.
Mitten: Kerstin Andersson, Inger Ågren, Gun Utterström och Kjell Sundqvist i väntan på guidning.
Nederst: Maria Olby, Bojan Björk, Sten Svensson, Maria Carlved Svensson, Britta Fridlund och Inger Ågren. Foto: Sven Olby

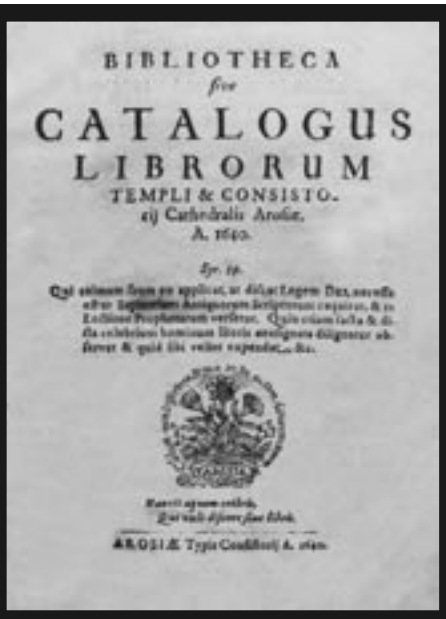

BIBLIOTHECA
sive
CATALOGUS
LIBRORUM
TEMPLI & CONSISTO.
ej Cathedralis Arosiæ,
A. 1640.

ARGSIÆ Typis Condiscipuli A. 1640.

Besök i Katedralsbiblioteket 4/9

Vänster: Helena Aspernäs visar upp en antik bok.
MItten: Försättsbladet till en katalog över de böcker som fanns i biblioteket år 1640.
Höger: Teckning i Vincentus Bellovacensis bok Speculum Naturale från 1468. Foto: Sven Olby

Kulturnatten 22/9

Karin Kiuru besökte släktforskarrummet.
Foto: Kerstin Andersson

Problemlösarkväll 11/10

Vid främre bordet (vänd framåt) ses Gunnar Wilén.
Foto: Kerstin Andersson

Arkivens dag 10/11

Vänster: Lennart Jonsson och Sven Olby. *Höger*: Peder Danielsson och Gunnar Andersson.
Foto: Kerstin Andersson

Höstens nyheter i Rötterbokhandeln

Begravda i Sverige 2

DVD:n innehåller sammanlagt drygt 6,4 miljoner begravda på c:a 3000 kyrkogårdar, eller 95% av alla digitalt registrerade i Sverige. Den är därmed betydligt fylligare än sin föregångare. Tidsomfattningen är från ca 1400 till 2012.

Begravda 2 är det oumbärliga hjälpmedlet för släktforskaren.

Pris: 595 kr **Medlemspris: 495 kr**

Böcker

Vild och oregerlig

- av Urban Johansson

Nu är första numret av Sveriges Släktforskarförbunds nya skriftserie här!

Berättelsen handlar om Teodor Johansson som dömdes för ett knivöverfall men som med tiden blev en aktad samhällsmedborgare.

Pris: 100 kr **Medlemspris: 90 kr**

Soldatforska!

- av Lars Ericson Wolke

Den fjärde boken i vår serie handböcker om hur du kan finna dina militära förfäder.

Här ges tips om forskning efter knektar, indelta soldater och båtsmän, om beväringar och senare tiders värnpliktiga. Från 1500-tal och framåt.

Pris: 265 kr **Medlemspris: 235 kr**

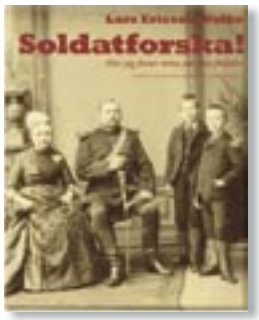

Släktforskning Fortsättning

- av Gunilla Didriksson

Fortsättningsboken som följer på boken Släktforskning Grundkurs.

Det här är det andra steget för att ta reda på mer om din släkt och din bygd. Häftet tar upp de viktigaste källorna för att kunna bygga vidare för att ta reda på var släkten bodde och vad de arbetade med.

Pris: 100 kr

Medlems-pris: 90 kr

CD/DVD:s

Pris: 220 kr
Medlem: 200 kr

Svenska Ortnamn

Ny utgåva av den populära skivan, nu kompatibel med alla Windows-versioner.

CD:n är hjälpmedlet du behöver för att kunna tyda och identifiera äldre ortnamn. Alla drygt 410.000 namnen är kopplade till län, kommun och församling med den indelning som gällde 1999.

Rotemannen

Rotemannen är här med över 4,7 miljoner poster ur Rotemansarkivet mellan 1878–1926. Du kan även titta på skannade originalsidor via internet. Vidare finns beskrivningar av över hundra arkiv – församlingar, skolor, sjukhus, regementen, företag.

Pris: 595 kr Medlem: 495 kr

Beställ via Västerås Släktforskarklubbs kassör!

Sveriges Släktforskarförbund

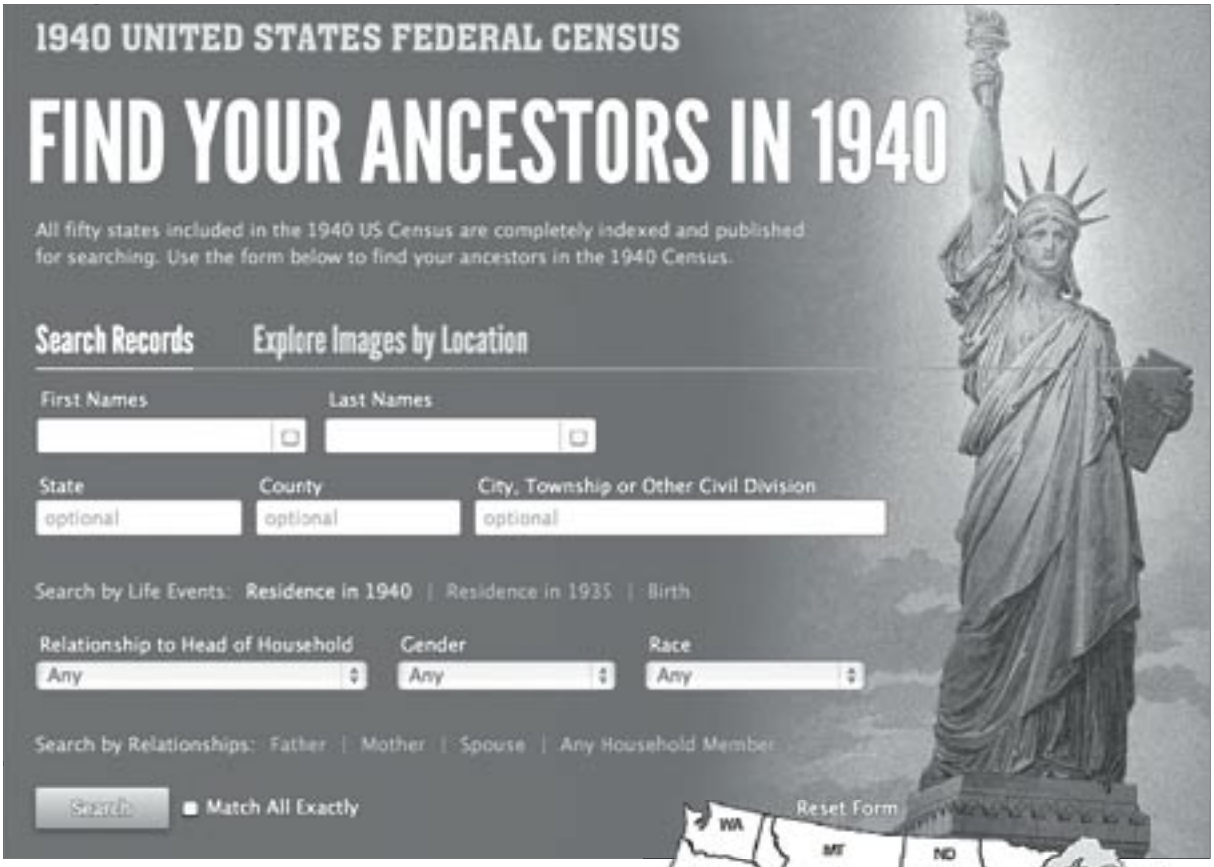

US CENSUS 1940 ÄR HÄR!

Eftersom USA har 72 års sekretessgräns kan vi i år få ta del av bilderna från 1940 års amerikanska federala census (folkräkning). 3,8 miljoner bilder blev tillgängliga den 2 april. Sedan dess har det pågått ett gigantiskt indexeringsarbete för att göra register till bilderna – och de 132 miljoner personer som folkräkningen innehåller – så att det blir sökbart. Nu är allt klart.

US Census 1940 följer till stora delar tidigare formulär och visar uppgifter om alla boende i USA den 1 april 1940. Man får uppgift som adress, hyra eller värdet på eget hem, förnamn, efternamn, ålder, civilstånd, utbildning, födelseort (land eller stat), medborgarskap, bostadsort 1 april 1935 , yrke (nya uppgifter om anställning och arbetstid) och till och med inkomstuppgift. För två personer på varje formulär finns även uppgift om föräldrarnas födelseland/stat, vilket språk som talades i hemmet under personens barndom och en massa andra uppgifter. Kvinnor fick svara på om de varit gifta mer än en gång och hur gamla de var när de gifte sig första gången samt antal barn de fött.

Nu finns alltså möjlighet att ta emigrantforskningen ett steg längre. 1940 års census är fritt tillgänglig – alltså helt gratis – på bl.a. följande adresser:

https://familysearch.org/1940census/ och
https://www.findmypast.com/articles/search-the-1940-us-census

Jeg Per Jacobsen Sæfors af Skattet
Jemmanet i anstand til min Fostrets Jorda
fälle, og min ælste Søn Pers Sæfors det
samma til svaret, så Sæfors jeg med Jo-
nom til liva med minst:me mager og
minst:me omyndige barns förmyndares
vore og sämjäg, at i millan Skatted oss
ofwerens komst at om icke annat för modar
ing skulle åt nöjas at vara i brod med
Jonom så skall Jon af Jemmanet basta
ing nadom storsim och Dialt af Jonom
åt nämnde aker og sloga nämligen
2:nn styken bäda åkrar kallad i narra gärdet
Dito en sloftag i samma gärde
Slogen i ingsätt med fridan i sjön
3:nn åkrar i södra gärdet
Jemplägsjen med skordsjerons stand og
sloga på ivor dall samt 30 Riksdr dvitt 3 ar
för årarlig og vänlit vederlag til mit
behof samt nödig vedbrand af Jemmanets
skog samt fogsel og til vädlig foder
sies för kreaturen
för stående fördels vilkor åt fästes
jag mig til alle dettad i själla
Grisnäs den 5:te april 1807.

Lars Persson

Til witnes:
Johan Stockhäls i Kärrbo
Anders Wallström på Stinsstabarbo

Skatten 1 mark 50 öre

Läsövningen denna gång är ett fördelskontrakt från 1800. Ett fördelskontrakt angav de villkor en person skulle ha. Ofta var det ju båda, eller någon av föräldrarna, som bodde kvar på gården när en son eller måg tog över. (Källa: privat ägo).

Läsövning

Av: Ingemar Widestig

Som iag Pher Jacobson hafwer af sluttat
hemmannet i ansende til min hustrus från
fälle, och min älsta sån Lars hafwer dett
samma til trätt, så hafwer iag med ho-
nom til licka med mine 2ne mågar och
mine 2ne omyndige barns förmyndares när-
waro och samtyke, ås e millan slutad och
öfwerens komst at om icke emot för modan
iag skulle åt någos at wara i bröd med
honom så skall han af hemmannet bestå
mig nedan skrefne och Siälf af honom
ut nämde åker och sloge nämligen
2ne styken båke åkrar kallad i nårra gärdet
Dito en slogteg i samma gärde.
Slogen i näsett med fräken i siön
3ne åkrar i södra gärdett
hamptäppan med jordpärons sand och
sloge på wår dell samt 30 daler åm årett (samt)
för swarlig och rimlit wärmrum til mit
behof samt nödig wed brand af hemmanets
skog, samt fähus och til räklig foder
hus för Creaturen
före stående fördels wilkur ut fäster
iag mig til alla dellar up fylla
grisnäs den 5te aprill 1800
Lars Persson
til witnes.
Johan Stockhus i Kiärrbo
nämdeman
Anders Walström på skinskatebers bruk

På baksidan står (ej med här):

År 1805 den 11 Mars, å
Skinnskattebergs Härads Winter Ting
ingifvit, upläst, samt til den kraft och
värka lag förmår i Domboken infört.
Betygar
På Härads Rättens vägnar
P Waller

En solig septemberdag 2012 gjorde klubben en höstutflykt till Ol Persgården i Skogbo – ett fantastiskt gårdsmuseum som vårdar en anrik släkthistoria. Allt är orginal och bevaras av makarna Lars-Erik och Anitha Olsson.

Text: Kerstin Andersson
Foto dräkter: Kerstin Andersson
Foto Tripp-Trappstol och Ol Persskylt: Sven Olby

Vägen upp till gården kantas av högväxta träd och lummig grönska. Portlidret med visthusbod och drängstuga ramar in utsikten mot gården, som minner om en sommarbonad från förr. På tunet välkomnade Anitha och Lars-Erik Olsson oss. Anitha för dagen klädd i långklänning, förkläde och huckle och Lars-Erik i svart skinnväst. De berättade gårdens historia för oss. Gården har gått i arv sedan 1600-talet. Nu är det parets son Olle, den trettonde generationen, som har tagit över och driver gården. Mangårdsbyggnaden byggdes upp 1815 efter en brand två år tidigare då hela Skogbo by brann ner. Här levde släktleden fram till 1934 och bostadshuset i två våningar har sedan vårdats som ett gårdsmuseum.

Innan visningen av bostadshuset bjöds vi på kaffe och hembakat kaffebröd. Då passade Lars-Erik på att visa oss sin släkttavla och berättade om sin barndom. Nu var vi alla väldigt ivriga på att få se oss omkring!

På trappen till bostadshuset låg en av gårdens alla katter och njöt i solen. När vi kliver in i farstun så känns det som om tiden stått still. Här minner det om ett svunnet gårdsliv. Det stora köket, sittjestun, var den naturliga samlingspunkten för gårdsfolket. Här är det prydligt möblerat. Närvaron från förr förstärks av husgeråd och inventarier från den tiden huset var bebott. Allt är original, både inredning och inventarier. De vackra väggmålningarna målades 1826 av dalakonstnären Hans Wikström. Anitha visar och berättar om föremålen. Vid spisen hänger en spiklykta som fungerade som kjolvärmare. Anitha lyfter upp den långa kjolen och demonstrerar värmaren. I taket sitter kronstänger där korv och bröd hängdes upp. Väggarna pryds med tallrikar, träskedar och kopparbunkar i olika former, ostkar med olika mönster och korgarna som användes till att göra mjukost i. Mittemot spisen vid första kronstången finns luffarbänken. Luffarna fick inte komma längre än till den första kronstången. På väggen vid luffarbänken hänger luffarklubban. På den var byns olika gårdägares initialer inskrivna. När en luffare kom till byn fick han höra efter i vilken gård klubban fanns. Där kunde han få mat och övernattning. Sedan fördes klubban vidare till nästa gård, som då var skyldig att ta emot nästkommande luffare. Bredvid den gamla fina vaggan står barnens pottstol. Den är tillverkad som en gungstol. Dåtidens Tripp-Trapp-stol var en liten trästol som ställdes på en normalstor stol. Med den kom också de små upp till matbordet. En speciell stol för ammande mödrar fanns vid spisen. Den har lägre sitshöjd och en bredare sits. Allt för att den ammande modern skulle sitta bekvämt.

Vi går vidare in i den stora salen. Väggar i lumppapp med handmålad dekor och väggfasta bänkar. Vid taket avspeglas gårdsfolket i form av handmålade änglar. Ingen ängel är den andra lik. Även änglarna är målade av Hans Wikström, precis som alla de andra orginalmålningarna.

Anitha och Lars-Erik Olsson på Ol Persgården.
Foto Karin Jyrell.

På övervåningen finns än mer historia. Bland annat en bykista från 1792 och en bystav från 1782. En hel del klädesplagg, däribland en högtidsdräkt med tillhörande hatt. Hatten är gjord i papp som bestrukits med oxblod, urin och bäverhår. Det låter inte så tilltalande men resultat är vackert. Mycket textilier, som gardiner och mattor, som Lars-Eriks mor Hanna Olsson vävt. Hon var rena textilkonstnären och vävde och sydde inte mindre än 40 hembygdsdräkter. Vid 19 års ålder fick Hanna diplom och hedersomnämnande i Västerås för välspunnet lingarn. Efter det deltog hon i många utställningar, bland annat på Liljevalchs Konsthall i Stockholm.

Besöket på Ol Persgården avslutades med en titt i bagarstugan och drängkammaren. Det hela blev en sevärd upplevelse!

När Paul Olsson visat inventarierna i Ol Persgårdens kök har han berättat om det i versform:

Välkommen till vårt gamla kök
där Elias åker upp till himlens land
och änkans son reses upp av Mästar'ns hand.

Katten trogen på sitt pass
med råttan under säker tass.

På krokarna i taket hänga kvar
fat och krukor ifrån farfars far.
En skål av tenn där hänger ock.
Den är försedd med kupigt lock.

Hörnhyllornas tallrikar, fat och mått,
som på många gästabud har stått.

Om luffarklubbans uppgift undrar Ni.
Jo den gav luffarn mat och nattlogi.

På bänkens hårda trä
satt mången luffare.
Husrum, mat och dryck de fick.
Sedan tacka' de och gick.

På besmankroken smal och vass
man vägde skålpund, ort och ass.

Från ystingstidens da'r
finns gamla ostkar kvar.

Skedar gjorda utav granens tjur,
konstnärligt formade, eller hur?

Här är fat, som Ni kan se,
och bleck och koppar, tenn och trä.

På äldsta fatet ristat står
min farfars morfars farfars namn.
Att vårda det är ingen skam.
Sextonhundrasextio var hans födelseår.

Tallrikar från Rörstrand och Gustafsberg
i vit och brokig färg,
med motiv "Fasan" och från "Carrara",
är ej nu nå'n vanlig vardagsvara.

På kroken hänger "jungfrun" rund och nätt.
Ett sådant mått NI kanske aldrig förr har sett.

En kräkla är också spar'd.
Med den man kokte gröt till aftonvard.

Från morfars gård
har denna kruka kommit i dottersonens vård.

Gåvan farfar utav faddrarna vid dopet fick,
den finns nu kvar i samma skick.

En kruka hänger också kvar,
som ägts av farmors far,
och det är sanning och inget spex,
för den bär hans namn och årtalet 1836.

Den långa handduken vid dörren
med vackert flätad frans,
och urnan i spiselvrån
med färgglad blomsterkrans.

Under slåtterns bråda da'r
man mat i kopparhämtar'n bar.

Ur detta gamla krönta mått
har mången kraft och stimulering fått.

Gamla kopparskålar, som minner om svunna da'r,
signerade av farfars morfar och av farfars far.
Och vill Ni årtalet se, så är det 1823.
Morteln, en nyttig sak
såväl till matlagning som till bak.

En kopparkanna, som många år i släkten gått,
den har vi i arv från morfar fått.

På spisens häll, som trotsat tidens rost och mal,
finns gamla fäders initial,
som är kvar trots tidens flykt.
Det är dessa fäder som har huset byggt.

I kvarnen krossades bönan sönder.
Att dricka kaffe blev en sed bland Upplands bönder.

I stugans kök och vid kolarkojans härd
var kaffetåren mycket värd.

Att göra upp eld var förr en komplicerad sak,
men med Jönköpings fosforstickor gick det lätt,
mot murens kant och byxans bak.

På stocken knöt man solv för varpens tråd.
Se'n vävdes mången vacker bård.

I vaggan slumra' barnet gott
se'n det sitt mål ur modersbarmen fått.

På låga stolen med stadig karm
satt mor och skötte barn vid brasan varm.

Sängarna med "förlåtan" för.
I "kantoret" förr fanns ost och smör.

På rocken spann man ull och lin
men även hår av nöt och svin,
och den gick tyst och lätt,
för den var smord med klövars fett.

På sin plats den gamla klockan står,
som nu den stått i över hundra år.
Ett äkta gammalt dalaur,
och skåpet gjort av skogens fur.

Korvar, fårfiol och hela stora spisbrödsbaket
torkades på kronstängerna i taket.

Om husmors många trötta steg
vittnar nötta tiljors väg.

På stolen, som kan fällas upp till bord,
satt husfar trygg och säker som en herde för sin hjord.

Och mången kväll togs gamla boken fram,
och husfar läste högtidligt allvarsam
Guds eget ord, den bästa skatten på vår jord.
Och ville man helg och högtid ifrån den grå vardagen skilja,
då ströddes löv eller breddes halm på på golvens tilja.

Då man skulle på kalas, bröllop eller begravning fara,
skulle det ock en riktig förning vara.

Ja, varje sak ett vittne bär
om dem som byggt och bodde här.

Med stil och smak de prytt sitt hem,
och därför bör vi tacka dem
för detta arv de lämnat kvar
från många, långa arbetsda'r.

Källa: Hembygdens förlag.

Carta Sigillata
– Lysningsräkningar

Saknar någon församling vigselböcker där du forskar? Lysningsräkningar kan då kanske vara lösningen.

Sammanställt av: Sven Olby

Under perioden 1732-1748 skulle prästerna specificera vilka som tagit ut lysning i socknen, och redovisa detta till länsstyrelsen. Det var nämligen skattepliktigt att ta ut lysning. Skattens storlek berodde på den blivande brudgummens status (titel) och inkomst. Torpfolk och tjänstedrängar betalade minst, bönder och dess söner betalade en högre summa och s.k. ståndspersoner betalade ytterligare lite mer i ”avgift”. Lite felaktigt kallas dessa handlingar för *charta sigillata* (stämpelpappersavgift). Avgiften infördes 1660 för bl.a. lysningar, man fick då betala för denna charta. Under perioden 1732-1748 ersattes detta system med en kontantavgift och det är denna som har satt sina spår i länsräkenskaperna.

Vad jag har förstått lämnade prästen in specifikationen till häradsrättens vårting för varje socken. Hur de sedan vidare transporterats är för mig okänt. Idag finns de i kammararkivets länsräkenskaper, Riksarkivet, Stockholm. Eventuellt finns de också i länsstyrelsearkivets länsräkenskaper på respektive landsarkiv.

Vad gäller faktainnehållet så finns i sämsta fall endast en specifikation för en enskild socken på hur många som tagit ut lysning i varje avgiftsklass samt prästens namnteckning. Vanligast verkar dock vara att den blivande makens namn, titel/yrke/status samt hemvist nedtecknats. För vissa socknar nämns både mannen och kvinnan utförligt. Just yrke/ståndstillhörigheten var viktig att den sattes korrekt, då den var avgiftsgrundande. Här kan man alltså se skillnaden mellan drängen som är son i huset och drängen som tjänare i huset (tjänstedräng med föräldrarna på annat håll). De boplatser som finns i dessa uppgifter är några månader äldre än de som anges i vigselbok. Det kan också vara givande.

Vill du läsa mer kan du studera en uppsats av B. Lundberg ”Lysning och vigseluppgifter i länsräkenskaperna under 1730-1740-talen” ur Arkivvetenskapliga studier, Uppsala 1950.

Jag hade tänkt renskriva riksarkivets charta sigillata för Södermanlands län. Dessa finns i de s.k. länsräkenskaperna för respektive år. Digra volymer som förutom att de är svårhanterliga (minst halvmeters buntar) även är svårlästa (det är fullt av små lappar insatta här och var utan någon riktig ordning). Länsräkenskaperna är annars en otroligt intressant källa för personer med torpar- och fattigfolksanor. Här finns ju avkortningslängder och liknande som tar upp de som blivit befriade från skatt.

Det kommer att ta sin tid att registrera alla dessa uppgifter. Ivrig som jag är övervägde jag att bara registrera de socknar som dessa år saknat vigselbok. Detta har vissa nackdelar som man kommer runt om man registrerar allt. Det är inte alltid som lysning (charta sigillata-anteckning) skedde i samma socken som bröllopet (vigselbok), och som jag pekat på tidigare, uppgifterna är ju lite äldre och även andra uppgifter kan ha kommit med som saknas i vigselboken. Dessutom är det ju få Sörmlandssocknar som har bevarade lysningsböcker, Just för denna period saknar dessutom många socknar vigselbok, vilket gör charta sigillata till mer än ett komplement. Problem uppstod dock när jag aktivt ville ta del av handlingarna. De är nämligen mögelskadade. Sesamprojektet hade klassat dessa som ”angripna”. I väntan på mikrofilmning av materialet kommer jag dock att ta del utav landsarkivets inkompletta material.

Nedan följer ett representativt exempel ur Länsräkenskaperna för Södermanlands län 1744:1 för Gryt socken.
(Gryt saknar vigselbok åren 1741-1747).

Betalat utav: Drängen och torparen Lars Olofsson i Kallkiär 0.24
Inspectoren Anders Lillia 3.0
Soldaten Eric Hesselgren 0.24
Drängen och torparen Hinric Mattsson i Rösund 0.24
Bondesonen Nils Olofsson i Häggdalen 1.16
Dräng och torparson Pär Pädersson i Kionktorp 0.24
Dräng och torparen Johan Johansson i Naselsta qvarn 0.24
Bondesonen Pär Pädersson i Ölösa 1.16

På ArkivDigitals hemsida **www.arkivdigital.se** finns under menyn Släktforskning till vänster en avdelning med Sökbara register. Bland dessa finns ett vigselregister för Skåne från äldsta tid till 1800 (i vissa härader längre).

Källa: Mattias Anderssons hemsida 2004: http://www.oocities.org/uzwkts/charta.htm

Lima husförhör

(AI:8b sid. 18)

Tullen
Den sista Tullnärn vi Hammarby grensertull
hette Anders Östman. Stor fyllhund, stor
Horhund; utan Religion och menskligheet,
hans fader var frälsse Inspector. – Flyttade
till Stockholm i början af år 1826. Väl
var det för Guds församling att sådant
ogräs blev utrotat ur Herrans åker.

Tullen
Den sista Tullnärn vi Hammarby grensertull hette Anders Östman. Stor fyllhund, stor Horhund; utan Religion och menskligheet, hans fader var frälsse Inspector. – Flyttade till Stockholm i början af år 1826. Väl var det för Guds församling att sådant ogräs blev utrotat ur Herrans åker.

Från frilla till älskarinna

Under vikingatiden och medeltiden kallades en älskarinna i Norden för frilla och fungerade i praktiken som en bihustru. Mannen underhöll henne ekonomiskt och tog ansvar för deras barn. Sannolikt kom hon från ett lägre samhällsskikt. Äktenskapet var ofta en ekonomisk och politisk angelägenhet inom de högre stånden för att bevara familjens eller ättens kapital och fortlevnad. Det var viktigt att få många barn eftersom barnadödligheten var hög. Magnus Erikssons landslag från år 1350 reglerar hur frillobarn ska uppfostras. Lagen gav också frillobarn, till skillnad från oäkta barn, en viss arvsrätt på faderns sida. Texten om frillobarn levde kvar till 1734 års lag.

Gustav Vasas söner hade ofta frillor vid sidan av sina hustrur. En av Skandinaviens mest kända älskarinnor var Dyveke, Kristian II:s frilla, som fick stort inflytande över kungen men dog plötsligt 1517. Ordet älskarinna började användas i svenskan från 1529.

Frillobarn är ett barn till en frilla, d.v.s. ett oäkta barn. Under vikingatiden i Norden gjordes inte så stor skillnad på inom äktenskap födda barn och utanför födda. Arvslagar gällde i allmänhet också för frillobarn. Möjligen kan det ha rått skillnad på om förbindelsen var mellan gifta parter, alltså äktenskapsbrott. Med kristendomen kom däremot en negativ attityd, och ”oäkta” (utanför äktenskapet) betydde också att i viss utsträckning stå utanför samhället. Bland annat skrivs det:

> *”Ingen qwinna skal efter hoorbarn eller frillobarn taghas i kyrckio, för än lagha syndabättring vthlofwat är.”*

Tolkningen kompliceras av att lönskaläge, umgänge mellan ogifta, sannolikt här räknas som hor.

Ingen vet hur Dyveke såg ut, men så här tänkte sig Wilhelm Rosenstand henne 1885 vid Kristian II:s sida.

Källa: Wikipedia

Velociped-tillstånd

Text och foto: Sven Olby

På den gamla goda tiden krävdes det ett tillstånd av poliskommissarien för att få framföra en cykel i Västerås. Cykeln skulle dessutom vara försedd med en nummerplåt. Nedan visas ett tillstånd åt Gossen Hans Johansson, idag 79 år, och ett åt min mamma som gifte sig 1942 och flyttade till Västerås. Den dammiga nummerplåten tillhörde min mamma och den finare min fru som barn.

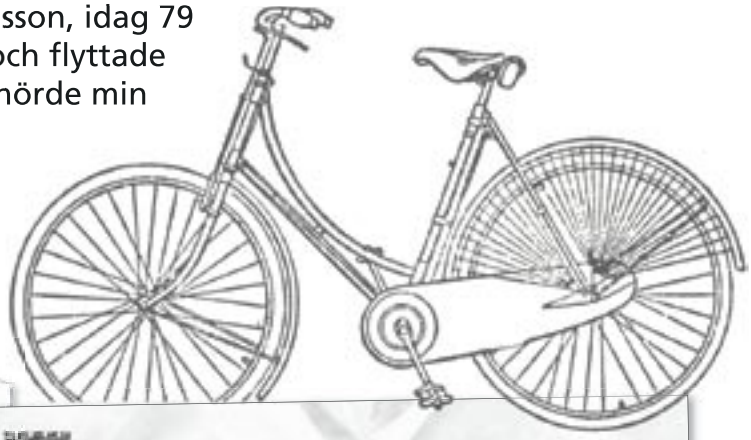

Gossen Hans Johansson

som denna dag anmält sig äga hår i staden färdas på velociped, har för denna tillåtelse nummer W 74835.

Vill någon överlåta nummerplåt till annan, skall anmälan därom med uppgift om mottagarens namn, yrke och adress ofördröjligen göras hos poliskommissarien.

Västerås i Poliskommissariekontoret den 7/5 1940.

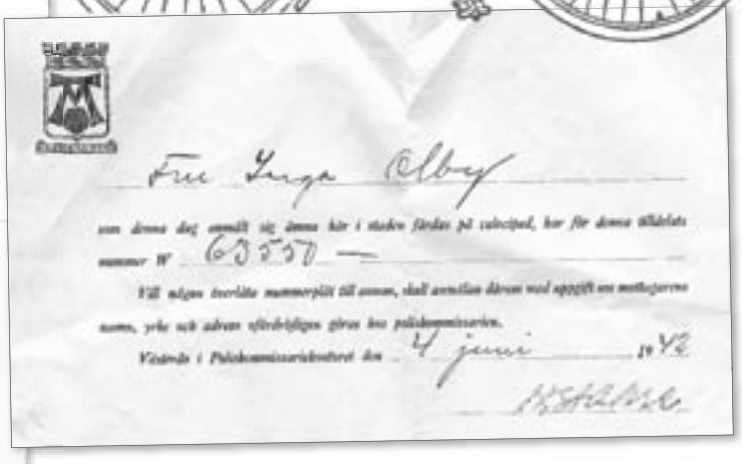

Fru Inga Olby

som denna dag anmält sig äga hår i staden färdas på velociped, har för denna tillåtelse nummer W 63550 —

Vill någon överlåta nummerplåt till annan, skall anmälan därom med uppgift om mottagarens namn, yrke och adress ofördröjligen göras hos poliskommissarien.

Västerås i Poliskommissariekontoret den 4 juni 1942

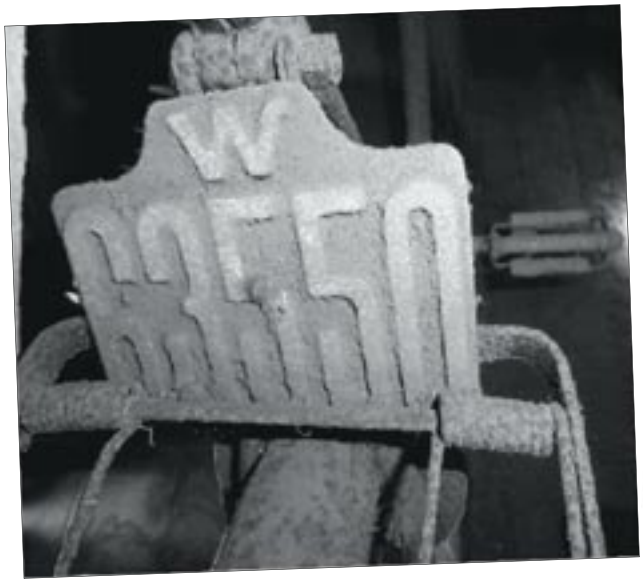

Jubileum nästa år!

Västerås Släktforskarklubb 50 år

Det ska vi naturligtvis fira under 2013 med festmiddag, underhållning och intressanta föredrag den 20 april.

Festligheterna kommer att avhållas i Odd Fellow-lokalen, Källgatan 13 i Västerås. Föredragshållare blir Niklas Hertzman från Arkiv Digital och Ted Rosvall. Ordföranden för Sveriges Släktforskarförbund, Barbro Stålheim kommer att middagstala.

Först ut blir Niklas Hertzman kl. 14.00.

Ted Rosvall talar kl. 15.00.

Middag med underhållning av trubaduren Lars Hedberg börjar kl. 17.30

Inbjudan till jubileumsfestligheterna kommer att publiceras i mars-numret av Arosiana nästa år. Då meddelas också kostnaden och hur anmälan ske ske. Reservera datumet redan nu!

FÖRENINGSBREV **B**

Västerås Släktforskarklubb
Sven Olby
Ragnaröksgatan 12
723 55 Västerås

Program Västerås Släktforskarklubb

** Lokal: Kyrkbacksgården, Västra Kyrkogatan 8 – där inte annat anges.*

Torsdag 24/1 kl. 18
Wallinsalen*
Anmälan senast 20/1 till Ingemar Widestig, tfn 021-4200 070 eller ingemar.widestig@gmail.com

Problemlösarkväll
Vi inleder med en demonstration av några program och databaser som är användbara i släktforskningen. Därefter hjälps vi åt att lösa släktforskarfrågor. Skicka gärna in frågor, så att vi kan förbereda oss.
Kaffe/te och smörgås (à 40 kr) kan beställas i förväg vid anmälan.

Torsdag 28/2 kl. 18
Wallinsalen*
Anmälan senast 24/2 till Kerstin Andersson tfn 021-246 58 eller e-k-k-a@telia.com

Jan Eurenius, Ancestry
Jan Eurenius från Ancestry kommer och visar hur man forskar i deras databaser. Medtag gärna en egen bärbar dator.
Kaffe/te och smörgås (à 40 kr) kan beställas i förväg vid anmälan.

Lördag 16/3 kl. 10-16
Ingen föranmälan.
Stadsbiblioteket, släktforskarrummet.

Släktforskningens dag
Vi visar nya släktforskare hur man kommer igång och hjälper de som kört fast. I mån av intresse håller vi en kort introduktion till släktforskning kl. 11 och 14.
Anmäl deltagande till någon av funktionärerna i släktforskarrummet.

Torsdag 21/3 kl. 18
Wallinsalen*
Anmälan senast 17/3 till Karin Jyrell, tfn 021-84 15 88 eller karin.jyrell@tele2.se

Årsmöte
Därefter kåserar Bengt Wallén om "Folk, gårdar och torp i 1800-talets Badelunda."
Dagordning kommer i nästa nummer av tidningen.
Föreningen bjuder på fika.

Lördag 20/4 kl. 14
Odd Fellow-lokalen, Källgatan 13, Västerås.

50-års jubileum
Klubben firar 50 år med föreläsningar, underhållning och middag.
Se sidan 23!

Torsdag 16/5 kl. 14
Mer information i nästa nummer av Arosiana.

Kyrkogårdar och gravstenar
Rebecka Svensson föreläser om hur kyrkogårdar och gravstenarna ändrat utseende under tidens gång. Vi fikar och avslutar dagen men en rundvandring på en kyrkogård för att studera olika gravar.
(Rebecka har under året inventerat Badelunda och Haraker kyrkogårdar och håller nu på med Kärrbo.)

Jourhavande släktforskare
Onsdagarna 6/2, 3/4 och 24/4 kl. 15-18 finns hjälp att få i släktforskarrummet på Stadsbiblioteket.
Det finns en kölista där du antecknar dig när du kommer (ingen förbokning).
Vi avdelar c:a 30 minuter till varje besökare.
Har du grunduppgifter förberedda (födelsedag, dödsdatum, ort och källor) så får du ut mera av tiden.